

ZAJIŠŤOVÁNÍ STARÝCH DŮLNÍCH DĚL

Úvod

Stará důlní díla jsou nejen významnou součástí kulturního dědictví, současně ale často představují i potenciální nebezpečí. Pokud jsou volně přístupná, bývají navštěvována jednak se specifickým záměrem - např. sběrateli minerálů, fosilií, či různých artefaktů, lákají však i ke vstupu z prosté zvědavosti.

Příspěvek se zabývá zajišťováním starých důlních děl, a to v širších souvislostech, od jejich vyhledávání až po předání příslušnému správci po ukončení zajišťovacích prací.

Legislativa

Legislativní rámec dané problematiky je dán zejména zákonem č. 44/1988 Sb. (horní zákon), zákonem č. 61/1988 Sb. (o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě) a prováděcími předpisy jako např. vyhláškou ČBÚ č. 104/1988 Sb. (o hospodárném využívání výhradních ložisek, o povolování a ohlašování hornické činnosti a ohlašování činnosti prováděné hornickým způsobem), vyhláškou č.52/1997 Sb. (kterou se stanoví požadavky k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu při likvidaci hlavních důlních děl) a vyhláškou MŽP č. 363/1992 Sb., o zjišťování starých důlních děl a vedení jejich registru.

Horní zákon v § 35 (odst. 1 a 2) definuje staré důlní dílo jako „důlní dílo v podzemí, které je opuštěno, (příp. opuštěný lom po těžbě vyhrazených nerostů), jehož původní provozovatel ani jeho právní nástupce neexistuje nebo není znám“. Tentýž zákon v § 35 odst. 3 ukládá MŽP ČR zabezpečovat zjišťování starých důlních děl a vést jejich registr. Ve stejném paragrafu (odst. 4) dále zákon uvádí: „Kdo zjistí staré důlní dílo nebo jeho účinky na povrch, oznámí to bezodkladně ministerstvu životního prostředí České republiky“. V odst. 5 téhož paragrafu se dále říká: „zajišťování nebo likvidaci starých důlních děl a jejich následků, která ohrožují zákonem chráněný obecný zájem, zabezpečí v nezbytně nutném rozsahu ministerstvo životního prostředí České republiky“.

Vyhláška MŽP č. 363/1992 Sb. v § 1 upřesňuje postup při oznamování starých důlních děl a jejich účinků na povrch. Mimo jiné stanovuje rozsah příslušného oznámení starého důlního díla a jeho další přezkoumání Geofondem České republiky (nyní Česká geologická služba – Geofond – organizační složka státu, zřízená podle § 17 zákona ČNR č. 62/1988 Sb., o geologických pracích, k výkonu státní geologické služby – dále „Geofond ČR“). Dle ustanovení § 1 odstavec 5 této vyhlášky ministerstvo životního prostředí v případě zjištění ohrožení zájmů chráněných podle zvláštních předpisů zabezpečí zajištění nebo likvidaci starého důlního díla. V § 2 vyhlášky je Geofond ČR pověřen vedením registru SDD a dále je zde stanoven obsah tohoto registru. Odstavec 3 § 2 uvádí povinnost organizace, která provedla zajištění nebo likvidaci starého důlního díla, do jednoho měsíce od ukončení prací zaslat Geofondu ČR hlášení o ukončení těchto prací. Toto hlášení je zařazeno do registru SDD.

Je nutno uvést, že kromě „starých důlních děl“ (SDD) existují i další kategorie již neprovozovaných důlních děl, jako „opuštěná průzkumná důlní díla“ (OPDD – důlní díla provozovaná ze státních prostředků v rámci geologického průzkumu, která nebyla po

ukončení prací předána těžbě) a „opuštěná důlní díla“ (ODD – důlní díla mimo provoz, která mají svého majitele nebo jeho právního nástupce). Důlní díla zmiňovaná v našem příspěvku patří do kategorií SDD a OPDD a jsou pro zjednodušení (s vědomím určité nepřesnosti) označována pojmem „staré důlní dílo“.

Vyhledávání a oznámení

Nezbytným předpokladem pro to, aby popisovaný proces proběhl, je samotná existence dosud nezajištěného starého důlního díla, ohrožujícího „zákonem chráněný zájem“ (zejména důlního díla s otevřeným vstupem do podzemí). Zdroje informací jsou rozmanité – výskyt v tradičních hornických oblastech, místní znalosti (vlastní či získané od místních obyvatel), archivní materiály (dobová dokumentace, důlní mapy), údaje Geofondu ČR (registr SDD), internet (odborné i populární články, diskuse členů zájmových sdružení). Po získání prvotní informace následuje vlastní dohledání důlního díla v terénu. Tato činnost patří k těm nejzajímavějším. Někdy připomíná hledání jehly v kupce sena (šachta o profilu 2x1 m v hustém lese), jindy končí i hořkým zklamáním u jámy po okraj vyplněné odpadem všeho druhu, nebo u čerstvě osazené mříže s nápisem „Zajištěno firmou ...“. Tato posledně jmenovaná varianta je stále častější. Podle údajů Geofondu ČR bylo v období let 1988 - 2010 zajištěno 1829 starých důlních děl (a to bez započtení OPDD) a každým rokem jich více než sto přibývá.

Po vyhledání neregistrovaného, případně již registrovaného, ale ohrožujícího a dosud nezajištěného starého důlního díla následuje jeho oznámení ministerstvu životního prostředí. MŽP prověří správnost údajů uvedených v oznámení, včetně fyzické prohlídky, a zařadí důlní dílo do kategorií podle jeho typu (jako SDD, OPDD, apod.) a stupně nebezpečnosti. Současně stanoví prioritu jeho zajišťování. V závislosti na tom, jestli je, či není předmětné důlní dílo zavedeno v registru SDD, jej předá Geofondu ČR k zařazení do databáze. V případě, že je důlní dílo z důvodu „ohrožování zákonem chráněného obecného zájmu“ (ochrana lidského zdraví a života) určeno k zajištění, vybere ministerstvo životního prostředí dodavatele zajišťovacích prací. Zajišťování a likvidace starých důlních děl je, podle § 2 písm. g) zákona č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, hornickou činností. Vybraný dodavatel proto musí splňovat všechny požadavky na „osobu provádějící hornickou činnost“, stanovené obecně závaznými právními předpisy, zejména předpisy státní báňské správy.

Plán a projekt zajištění, povolení hornické činnosti

Dalším krokem procesu je zpracování projektu zajištění a projednání záměru a jeho schválení všemi dotčenými stranami. Tyto činnosti je nutno provádět současně, neboť výstupy z projednávání často ovlivňují způsob zajištění důlního díla a konečnou podobu projektu.

V současné době je preferováno (pokud je to možné) zabezpečení důlních děl zajištěním jejich ústí oplocením, zamřížováním, či jiným zneprístupněním vstupu s ponecháním průletového otvoru pro létající savce. Tento způsob je šetrný k životnímu prostředí a není nezvratným zásahem do historického prostředí. Dříve častá likvidace důlních děl jejich zavezením sypkým materiálem (šachty a šachtice), případně sestřelením ústí díla (štol) se nyní už prakticky nepoužívá.

Zainteresovanými stranami, se kterými je nutno zajištění důlního díla projednat, jsou mj. vlastníci pozemků (i přístupových), orgány státní báňské správy (povolujícím orgánem je obvodní báňský úřad, v jehož obvodu působnosti se SDD nachází), orgány státní a veřejné správy (obecní úřady atd.), správci inženýrských sítí, v některých případech i orgány státní památkové péče a orgány ochrany přírody.

Vlastníkem starého důlního díla je podle Horního zákona MŽP ČR. I přesto je však zásadním, a přitom často obtížně splnitelným požadavkem získání povolení majitele samotné parcely, na které SDD vyústí na povrch, ke vstupu na parcelu a jeho souhlasu s využitím parcely k provedení zajišťovacích prací. Ne snad proto, že by tito majitelé byli proti vlastnímu zajištění důlního díla (jeho realizací dojde ve většině případů ke zhodnocení pozemku), ale komplikované je jejich dohledání. Představte si získávání souhlasu spoluvlastníků pozemku ze šlechtického rodu pánů z Boskovic a jejich dědiců, žijících nyní na několika kontinentech.

Po získání potřebných souhlasů a vyjádření je zpracován konečný návrh zajištění důlního díla. Po jeho schválení vlastníky parcel a těmi orgány státní správy, které si to ve svém předchozím stanovisku vyžádaly, je vypracován tzv. „Plán a dokumentace zajištění SDD“, jehož nedílnou součástí je i prováděcí projekt. Příslušnému obvodnímu báňskému úřadu je poté předložena žádost o povolení hornické činnosti, jejíž přílohou jsou kromě plánu zajištění a prováděcího projektu i doklady o vyřešení střetu zájmů (souhlas vlastníků pozemků, dotčených orgánů a pod.).

OBÚ na základě předložené žádosti zahájí řízení o povolení hornické činnosti, jehož výsledkem je vydání Rozhodnutí OBÚ se stanovením podmínek pro provedení zajištění SDD. Tím je úvodní, přípravná část procesu ukončena a následuje fáze realizační.

Zajišťovací práce

Zajišťování důlního díla je prováděno podle prováděcího projektu a při dodržování podmínek, stanovených obvodním báňským úřadem v Rozhodnutí o povolení hornické činnosti. Postup prací je dokumentován ve stavebním deníku. Zajišťovací práce jsou hornickou činností, a podléhají proto doзору státní báňské správy. Současně jsou kontrolovány i supervizorem jmenovaným ministerstvem životního prostředí.

Závěrečná zpráva

Po zajištění starého důlního díla je zpracována závěrečná zpráva. Její součástí je mj.:

- a) textová část s popisem a údaji o SDD, popisem zajišťovacích prací a stanovením bezpečnostních opatření
- b) výkresová část obsahující:
 - polohopisné zakreslení SDD
 - situaci zajištění SDD
- c) evidenční list SDD
- d) katastrální snímek se zakreslením SDD a listy vlastnictví pro parcely zaústění a zajištění SDD
- e) fotodokumentace místa zaústění a zajištění SDD
- f) dokladová část obsahující:
 - stanoviska a vyjádření orgánů státní správy
 - povolení vstupu na dotčené parcely
 - doklady o vyřešení střetu zájmů
 - doklady z řízení o povolení hornické činnosti
 - rozhodnutí OBÚ o povolení hornické činnosti

V souladu s odst.4 §11 Vyhlášky ČBÚ č.52/1997 Sb. je provedeno písemné oznámení o provedeném zajištění SDD příslušnému stavebnímu odboru podle místa zaústění SDD. Součástí oznámení je:

- a) textová zpráva o provedeném zajištění SDD
- b) výkres skutečného provedení zajištění SDD
- c) zpráva o geodetickém zaměření včetně nákresu a souřadnic

Příklady zajišťování

Štěpánovský rudní revír

Oblast historického dolování, známá pod názvem „Štěpánovský rudní revír“, se nachází ve východní části okresu Žďár nad Sázavou. Rudní rajón je protáhlého tvaru ve směru zhruba sever – jih a sahá od obce Koroužné (na severu) po Dolní Čepí (na jihu). Jeho délka je přibližně 7 km, šířka cca 1,5 km. Předmětem těžby, která zde probíhala od středověku až po 20. století, byly polymetalické rudy, zejména stříbrné, olověné a měděné. Rudní akumulace byly dobývány zpočátku povrchově, později, po vyčerpání připovrchových partií, byly zrudnělé úseky žil otevírány štolami a šachtami.

Pozůstatky po dolování jsou v celé oblasti dosud výrazně patrné. V předchozích letech bylo zabezpečeno jen několik důlních děl, především těch, které byly vyraženy, nebo vyzmáhány v rámci ložiskového průzkumu v 50. letech minulého století. V letech 2008-2010 zde státní podnik DIAMO prováděl průzkum důlních děl se zaměřením na celkové odborné posouzení území zasaženého těžbou polymetalických rud. Byl zpracován seznam důlních děl a pořízena jejich mapová dokumentace a fotodokumentace aktuálního stavu. Během této činnosti byl zjištěn větší počet nezajištěných starých důlních děl, ohrožujících bezpečnost. Tato důlní díla byla oznámena MŽP ČR a následně zabezpečena. Jejich seznam je uveden v následující tabulce.

Na rozdíl od jiných hornických revírů (např. kutnohorský, příbramský) se ve většině případů nedochovaly historické názvy důlních děl. Důvodů je více: dolování v časových etapách, kdy v mezidobí názvy upadly v zapomnění, vyvezení horních knih v 17. století do Saska, kde byly rozebrány atd. Současná pojmenování pochází většinou z období průzkumných prací v polovině 20. století.

Důlní díla zajištěná s. p. DIAMO ve štěpánovském rudním revíru

název	katastrální území	rok zajištění
šachta Cumberk	Švařec	2008
úklonná šachta Cumberk	Švařec	2008
Havírna – dobývka 4	Štěpánov n. Svr.	2009
Havírna – dobývka 6	Štěpánov n. Svr.	2009
štola Cechhaus	Borovec	2008
šachta Anna I.	Borovec	2008
stařiny pod Partyzánskou štolou	Borovec	2009
šachta nad štolou Mír	Štěpánov n. Svr.	2009
šachta Bárov (Barrow)	Borovec	2008
štola na Bukovské	Borovec	2009
šachta pod Bukovskou	Borovec	2008
jáma Drahoš (Koroužné)	Koroužné	2010
štola Kryštof	Horní Čepí	2009
šachta pod lesní cestou	Horní Čepí	2009

Dolování rud a barytu na Květnici u Tišnova

Masiv kopce Květnice (470 m n.m.), vypínajícího se nad městem Tišnov, je tvořen vápenci, křemenci a svrateckou ortorulou. Je protkán 11 barytovými žilami, na kterých byly v 16. a 18. století dobývány rudy barevných kovů (galenit, chalkopyrit, malachit, kuprit i

ryzí měď). Tyto vesměs málo úspěšné pokusy byly ve 2. polovině 19. století vystřídány těžbou čistého barytu, užívaného při výrobě papíru. Dolování probíhalo jednak v oblasti vrcholové partie Květnice (Pod křížem – 6 štol), v oblasti Tří stolů (4 štoly) a v severovýchodní části masivu, na Květničce (3 štoly). Práce probíhaly v letech 1859-1888.

Největšího rozvoje dosáhla těžba barytu v letech 1905-1909, kdy těžbu prováděla firma na výrobu sody vídeňského bankéře Millera von Aicholze, sídlící v Hrušově u tehdejší Moravské Ostravy. Nejmocnější žíly barytu (0,3-1,8m) byly zastíženy 8 štolami (v 6 výškových úrovních) na západním svahu Květnice, nad soutokem Besénku s řekou Svratkou.

V roce 1950 byla oblast Květnice o rozloze cca 1,3 km² vyhlášena přírodní památkou. Ještě v roce 2009 byla většina štol přístupných. Vzhledem k tomu, že některé z nich ohrožovaly bezpečnost, bylo rozhodnuto o jejich zajištění (viz následující tabulka). Vzhledem k absenci historických názvů jsou uvedena označení důlních děl užitá v registru SDD Geofondu ČR.

Stará důlní díla zajištěná na Květnici u Tišnova

název	katastrální území	rok zajištění
štola Květnice 2	Tišnov	2010
štola Květnice 3	Tišnov	2010
štola Květnice 6	Tišnov	2010
úpadnice Květnice 9	Tišnov	2010
štola Květnice 10	Tišnov	2010
štola Květnice 13	Tišnov	2010
štola Květnice 14	Tišnov	2010
štola Květnička 1	Tišnov	2010
štola Květnička 2	Tišnov	2010

Dolování železných rud v okolí Pernštejna

Železné rudy byly na různých místech Pernštejnska dobývány již v 16. století. Těženy zde byly gossanové partie skarnu i primární zóny bohaté magnetitem. Byly zpracovávány v železárně ve Štěpánově – Olešničce.

Skarnové ložisko se zajišťovanými starými důlními díly vystupuje v lese západně od obce Pernštejn při silnici do Rožné. Po kutacích pracích i po těžbě, která skončila ve 2. polovině 19. století, se zachovaly štoly i haldy. V místě dolů později pracovaly dva kamenolomy na štěrk, které pozůstatky po dolování téměř zničily. V oblasti byla zajištěna následující dvě SDD (označení dle registru SDD Geofondu ČR):

Stará důlní díla zajištěná na Pernštejnsku

název	katastrální území	rok zajištění
štola Věžná - Hlubina	Věžná na Moravě	2009
dobývka Věžná - Hlubina	Věžná na Moravě	2009

Ložisko pegmatitu v Rožné

Zdejší pegmatitové ložisko se táhne (od východu k západu) od návrší Borovina přes údolí Sušírna na vrch Hradisko a dále pokračuje za silnici vedoucí do obce Zlatkov. Těženou

surovinou tohoto ložiska byl lepidolit, slída s obsahem lithia. Lepidolit byl (a dosud je) využíván jako dekorační kámen, získávané lithium sloužilo především jako přísada při výrobě skla a porcelánu.

Dobývání lepidolitu bylo zahájeno v roce 1792, největšího rozmachu dosáhlo v letech 1886-1888. Poté již těžba klesala, především z důvodu dovážení levnějšího lepidolitu ze zahraničí. Ve 20. století bylo podniknuto několik neúspěšných pokusů o její obnovení.

Na ložisku byly vyraženy celkem 4 štoly (3 průzkumné a 1 odtěžovací), z nichž dvě již byly v předchozím období zabezpečeny. DIAMO, s. p. zajišťoval následující dvě zbývající, obě průzkumné (označení dle registru SDD Geofondu ČR):

Stará důlní díla zajištěná v Rožné

název	k. ú.	rok zajištění
štola na jv. svahu Hradiska	Rožná	2009
štola na Borovině	Rožná	2009

Přehled zdrojů:

Houzar S., Malý K. (2002): Přehled mineralogie a ložiskových poměrů štěpánovského rudního revíru na západní Moravě. – Acta Musei Moraviae. Časopis Moravského zemského muzea č. 87, Brno.

Polák A. (1960): Nerostné bohatství Bystřicka. – Krajské nakladatelství v Brně.

Běluša J.: Hornictví na Tišnovsku. Minerál 9, 2001, č. 2, s. 95–97

<http://www.hornictvi.info/histhor/lokality/rozna/ROZNA.htm>

<http://lokality.geology.cz/2813>

http://www.starahut.com/AT/at18/AT_18_07_Kvetnice_baryt.pdf

Fotodokumentace

šachta Cumberk

Havírna- dobývka 4

Havírna – dobývka 6

Borovec - šachta pod Bukovskou

Borovec - štola na Bukovské

Borovec - šachta Bárov

Horní Čepí, šachta pod lesní cestou – stav před a po zajištění

Štola Věžná - Hlubina – stav před a po zajištění

Tišnov, štola Květnice 6 – stav před a po zajištění

Tišnov, štola Květnice 14 – stav před a po zajištění